

Alla som vill orientera sig i etnologisk familjeforskning bör läsa antologin. Många av bidragen är mycket intressanta och välskrivna, men det saknas en röd tråd, och som ofta är fallet med antologier är den en aning tung att läsa rakt igenom. Min bestående reflektion är ändå att det finns mycket av intresse att diskutera i artiklarnas tolkningar och resonemang.

*Clarissa Kugelberg, Gävle*

Maja Jacobson: *Gör kläderna mannen? Om maskulinitet och feminitet i unga mäns bruk av kläder, smycken och dofter*. Carlssons, Stockholm 1998. 331 s., ill. ISBN 91-7203-289-8.

Ett rikt intervju- och observationsmaterial om hur unga män formar sitt yttre redovisas i Maja Jacobsons nya bok. Den har goda möjligheter att nå en bredare läsekrets både genom ämnesvalet och uppläggningsen med individuella porträtt som är livfulla och medryckande. Framställningen hänger samtidigt ändå väl samman genom att urvalet av informanter på ett lätt överskådligt sätt knutits till olika utbildningar. Det finns också en genomgående könspolitisk frågeställning som är engagerande och viktig, nämligen om unga mäns klädbruk innebär en förändring av relationerna mellan könen i utjämnande riktning. Valet av Umeå som plats för undersökningen känns som ett lyckokast, eftersom stadens ungdoms scen är ovanligt varierad. Som bekant är den även centrum för rörelser med anknytning till veganism och straight edge. Särskilt intressant är att ta del av intervjuer med dem som befinner sig i ytterkanterna av stilar som i medierna bara beskrivs renodlade. Stilblandning och förändring uppmärksammas i detalj. Figurgalleriet är omfattande eller snudd på överväldigande. Först när man börjar fundera litet ser man att det finns viktiga luckor. Det gäller t.ex. högerextremister, vilkas existens i alla fall noteras. Om någon av männen är homosexuell, så får man hur som helst inte veta det, vilket är en smula märkligt när ämnet är hur män uttrycker identitet. Kön uppmärksammas, men inte sexualitet.

En av undersökningens kvaliteter är att visa på livsstilars fysiska förkroppsligande, ett mycket mer komplext sammanhang än att bara studera kläder som tecken i en kommunikation. Ett exempel får förtydliga. Som vegan äter en av de intervjuade förstås inte kött. Men han kan inte heller ha skinnskor på fötterna.

Engagerat berättar han om skodon av syntet, som han menar idag är bättre än ”äkta skor”. På så vis sker en återkoppling mellan den egna kroppen och veganismen, som förstärks och elaboreras av mervärdet att livsstilen inte bara gör något för själen – utan också för fötterna. Av mödorna och glädjen i att klä sig rätt formas praktiker som både stödjer och hindrar de livsideal informanterna ger uttryck för. Det är ett positivt steg bort från ett reduktionistiskt perspektiv begränsat till attityder eller värden. Kläder är genom sin materialitet mer än tecken. Ekonomiska målkonflikter som tvingar fram prioriteringar och kompromisser är ett återkommande ämne. Särskilt minns man en yngling som fortfarande bor med föräldrarna. Han är ekonomiskt beroende och utlämnad åt mammans godtycke när hon väljer schampo åt familjen. Om produkterna djurtestats eller inte, det kan han inte veta, säger han och markerar en intressant gräns för hur långt han kan realisera sin livsstil. En mängd andra exempel finns. De är spännande att ta del av som maktrelationer mellan de intervjuade och andra unga män, mellan unga män och unga kvinnor och mellan de intervjuade och deras föräldrar.

Jacobsons frågor känns genomgående initierade och informanterna presenteras utan alltför mycket av pekpinna. Men i längden blir det mycket att läsa alla dessa uppradade ”klädporträtt”. Ibland längtar man efter en mer tematisk genomgång. T.ex. är märkeskläder något som återkommer i en mängd sammanhang, men ingensans finns någon fördjupning eller anknytning till den omfattande internationella forskningen om varumärken. Jacobsons uppmärksamhet slappnar också ibland på ett sätt som understryker problemet med att ständigt på nytt presentera enskilda personer. Hur intresserad är läsaren av dessa som individer? Själv hyser jag mycket större tilltro till det som Jacobson lärt sig genom att tala med många män, än vad hon kan tänkas förmedla om individen hon bara träffat vid ett enda intervjutillfälle. Mina betänkligheter kulminerar när jag möter porträttet av killen som säger att han klär sig som han gör av rent praktiska skäl. I sitt summerande avsnitt kommenterar förbluffande nog Jacobson att det är just så, han ser ut som han gör av praktiska skäl. Ska det vara analys, referat eller vad? Att människor ofta använder den typen av bevekelsegrunder för att slippa motivera sig vet alla. Samtidigt kan det praktiska spela en roll, naturligtvis. Vad man förväntar sig av Jacobson är väl inte att hon ska genomskåda ynglingens egentliga motiv, men väl att hon som forskare kunde ge källkritiska synpunkter på den här typen av svar. Här blir effekten

otvetydigt att övertron på intervjuer underblåses. Som van intervjuare borde författaren i stället ha bromsat här.

Jacobson har undvikit längre teoretiska utläggningar, säkert för att nå en bredare läsekrets. I analysdelen nöjer hon sig oftast med korta referenser. Ganska genomgående blir dessa dock väl knapphändiga. I ett av många exempel heter det i en kommentar till en intervju, att Ziehe säger att det är typiskt för vår tid att söka intensiva upplevelser. Punkt slut. Effekten av detta är att man uppfattar författaren som naivt auktoritetstrogen, hon begär att denna kontextlösa utsaga ska ses som meningsfull, bara för att den yttrats av Ziehe. Denne blir dessutom oräddt trivialiserad, eftersom det bakomliggande resonemanget förnekas läsaren. Till sist utgör detta även ett exempel på hur författaren genom sin okritiska hållning till modernitetsteori genom upprepning för in läsaren i ett visst tänkesätt som aldrig diskuteras kritiskt. Jacobson nämner visserligen de strömningar som kommit efter klassisk modernitetsteori inom etnologin; men att samhällena egentligen styrs av homogena och entydiga utvecklingsprocesser är ändå hela tiden underförstått. Inom nyare maskulinitetsforskning är det självklart att maskulinitet och feminitet är varierande. Så skriver Jacobson också. Ändå tycker hon att det är möjligt att sammanfattningsvis hävda att ett ökat klädintresse bland män är liktydigt med en feminisering – eftersom kvinnor i allmänhet varit mer intresserade av dräkten än män. Mer specifikt undrar jag också över undersökningens uppläggning med män som får representera olika stilar. Dessa jämförs sedan med ett tänkt genomsnitt av kvinnor. Jag tror att analysen hade kunnat göras intressantare om den tagit upp både män och kvinnor inom samma stil för att se olika grader av polaritet och gränsöverskridande mellan könen. Det hade blivit svårare att dra de övergripande slutsatser Jacobson drar – men dessa känns å andra sidan inte outhärliga, så schematiska som de är.

Problemet med feminiseringsargumentet kommer fram tydligt i en intervju med en man som gått på fest några gånger i kvinnokläder. Jacobsons attityd är sympatiserande, men hon tillstår att hon ändå blir irriterad. Skälet är att han pratar initierat och även sexualiserat om kvinnokläder på ett sätt som Jacobson spontant upplever inte som ett positivt närmande, utan inkräktande och beslagtagande. Man imponeras lite grann av författarens brist på opportunitet. Detta är samtidigt ett belägg för att feminiseringstesen har klara problem. Att gränser överskrids behöver inte innebära ett okompli-

cerat närmande, utan kan givetvis också väcka revirreaktioner.

Feminiseringstesen består av två led, det är värt att uppmärksamma. Det första argumentet gäller de plagg och den utsmyckning de unga männen brukar, där Jacobson menar att ett närmande till det feminina skett. Exempelen visar konkret på en stor variation på frisyrier bland de intervjuade. Herrparfymer är förbluffande vanliga, liksom smycken. Det andra argumentet gäller fenomenet estetisering allmänt, sett som en företeelse som varit mer utbredd bland kvinnor och därför också försedd med feminina förtecken. Jacobson har lättare att hävda den andra halvan av argumentet, eftersom hon då inte blir så bunden av en konkret exemplifiering.

Klädintresset bland de unga männen är överlag stort. Själva upptagenheten vid det yttre är viktig och innebär en förändring mot det återhållna mansmode som slog igenom tidigt under 1800-talet. Intresset röjer dels en narcissistisk njutning av den egna kroppen, dels det kommunikativa i att klä sig för någon annans blick. Mannen tar rollen som objekt, menar Jacobson, en position som annars förknippas med feminitet. I bokens avslutning berörs också 90-talsreklamens nya manstyper som inte oväntat uttrycker en del av detta. Jag sympatiserar egentligen med hennes argumentation, men tycker ändå att den har problem. Den bygger på en stark koppling mellan estetisering och feminitet. En första invändning är att kvinnors förhållande till sitt yttre beskrivs så stereotyp. Kvinnor erkänns inte några variationer. För det andra är kopplingen mellan estetisering och feminitet ingen lagbundenhet. Förskjutningar av männens stilbruk kan kanske också ändra föreställningen om vad som är feminint. Jacobsons tolkning är hennes egen, hon noterar att de unga männen inte vill se ut som flickor. En mängd klädtabun kvarstår enligt det välkända asymmetriska mönstret att kvinnor utan risk kan nyttja delar ur den manliga garderoben – men inte tvärtom. Det är lätt att instämma i att detta med parfymen är en förändring i feminin riktning, i den meningen att ett stort urval dofter tidigare varit förbehållna kvinnor. Men Jacobson glömmer att diskutera hur de nya herrparfymerna luktar. Den väldoft som utvecklats på senare år tycks åtminstone mig patenterat traditionellt maskulin. Detta försvagar Jacobsons argumentation betänkligt. Samtidigt tycker jag att man kan ge henne rätt i att intervjuerna ger stöd åt tanken att maskuliniteten diversifierats och blivit mindre förutsägbar. Jag tror också att motivationen för att klä sig blivit mindre polariserad om man jämför unga

män och kvinnor. Men det innebär kanske samtidigt att föreställningen om vad som ska anses som feminint förändras, så att den upplösande effekten på samhällets könsordning blir mindre än vad det först kan verka.

Begreppet identitet används återkommande i boken. Inledningsvis antyder Jacobson några skiljaktiga uppfattningar. Men vare sig tonvikten läggs på kontinuitet eller förändring blir den i samma mån ett betonat fenomen. Det vill jag ifrågasätta. Misstaget är att från början utesluta att människor också kan försöka minimera identitet, att inte försöka uttrycka så mycket, utan upplösa tydliga tillhörigheter och göra sig svårkodade. Den aspekten är särskilt intressant i samband med kläder och individens upplevelser i mer anonyma sammanhang. Miljöer som domineras av okända brukar fenomenologiskt sett tillskrivas två motsatta konsekvenser för den enskildes identitet. Anonymiteten kan kännas hotfull och väcka ett självhävdande som manifesteras i en väl synlig individualisering. Men det finns förstås också en kraft som kan verka åt motsatt håll, nämligen att en konform klädsmaak som ger otydliga och suddiga budskap om identiteten ger individen en välbehövlig paus i detta eviga manifesterande av det individuella. Flykten från denna strävan att vara tydlig borde också lyftas fram och det hade Jacobson vunnit på att göra, särskilt i dagens läge, när identitetsbegreppet är satt under kritik.

Jag tycker att Jacobson utvecklats som intervjuare sedan sin avhandling, som ibland var väl värderande i förhållande till informanterna. Jacobson verkade trivas bäst i sällskap med dem som klädde sig med estetiska ambitioner. I den nya boken finns en mer relativistisk attityd som öppnar också mot dem som är mer konventionella. Men Jacobson menar fortfarande på allvar att kläder kan fungera frigörande i någon slags absolut mening. Jag tänker då på antropologen Lila Abu Lughods studie av beduinflickor som gör sig fria från föräldrarna genom att välja bort den traditionella dräkten. Hon ser alltså ett moment av frigörelse – men reserverar sig senare i en självkritisk artikel och konstaterar att deras längtan efter västerländskt mode medfört nya bindningar och underordningar. Det känns som en rimlig tolkning och jag har svårare för Jacobsons kontextlösa användning av ordet frigörelse.

*Magnus Mörck, Göteborg*

*Svenska överord. En bok om gränslöshet och begränsningar.* Raoul Granqvist (red.). Brutus Östlings Bokförlag Symposion, Stockholm/Stephag 1999. 247 s., ill. ISBN 91-7139-427-3.

Bland alla intellektuella riktningar som under de senaste två decennierna behäftats med prefixet "post-" finns den "postkoloniala" diskussionen. Denna beteckning brukar åsyfta en rad idéer och insikter som följt i avkolonialiseringens kölvatten, då Västerlandet alltmör tvingats inse att dess perspektiv på världen bara är ett bland andra och tillika kraftigt färgat av egna intressen och dominansanspråk. Den koloniala blicken har varit upptagen av att dra gränser mellan oss och dem, där "vi" framstått som civiliserade, rationella, förnuftiga och upplysta, medan de Andra uppfattats som ett konglomerat av dunkla och irrationella egenskaper. De gamla imperiernas sönderfall till trots fortsätter detta särskiljande och underordnande nu på hemmaplan, där den globala migrationen bringat den Andre allt närmare in på det västerländska skinnet. Härvid upprätthålls den etablerade hierarkin med hjälp av essentialistiska antaganden om kulturskillnader mellan inhemskt och utländskt. Denna "orientalisering" av det främmande, som så länge varit en betydelsefull teknik i befästandet av den västerländska överhögheten, behöver enligt många debattörer dekonstrueras i sina minsta beståndsdelar och så långt möjligt bekämpas. I det postkoloniala samtalet brukar man därför kräva ökat utrymme för de Andra att komma till tals och ivra för nya berättelser om världen som tar fasta på dess kulturella heterogenitet och komplexitet, istället för att tillskriva specifika grupper och territorier avgränsade och särskiljande kulturer och identiteter.

Kanske har denna postkoloniala diskussion förts med särskilt hög intensitet inom antropologi och litteraturvetenskap, inte minst av en del framstående intellektuella från de gamla kolonierna som numera är verksamma vid västerländska universitet. Namn som Edward Said, Homi K. Bhabha och Gayatri Spivak brukar dyka upp i debatten och dessa har i sin tur inspirerat en del svenska skribenter, som exempelvis Stefan Jonsson. Den nyutkomna antologin *Svenska överord*, redigerad av Raoul Granqvist, rymmer också påtagliga influenser från samma håll. Enligt redaktörens inledande programförklaring vill boken ifrågasätta Sveriges mentala gränsdragningar: Var finns de? Hur har de uppstått? Vad fyller de för funktioner? Vem har